

*Бойко Я. В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри перекладу
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»*

СОЦІАЛЬНО-ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ ЯК ФАКТОР ДІАХРОННОЇ МНОЖИННОСТІ ПЕРЕКЛАДІВ ЧАСОВО ВІДДАЛЕНОГО ПЕРШОТВОРУ

Анотація. У запропонованій розвідці обґрунтовується соціально-історичний контекст як фактор діахронної множинності українських ретрансляцій трагедій В. Шекспіра як часово віддаленого першотвору. Матеріалом служать першотвори В. Шекспіра та ретрансляції, які були створені українськомовними перекладачами протягом трьох століть. У статті надається аналіз соціально-історичного контексту першотвору – елізаветинської епохи (XVI–XVII ст.) в історії Великої Британії з властивими їй соціальним розшаруванням і жорстко регламентованою ієрархією у суспільстві. Історію перекладів трагедій В. Шекспіра в Україні проаналізовано з позицій соціально- та культурно-історичних умов, що уможливило виділення трьох різних історичних періодів у розвитку суспільства в Україні: 1) друга половина XIX ст. (час зародження та поширення української національної самосвідомості); 2) XX ст. (звільнення від радянської влади); 3) початок XXI ст. (пострадянська Україна). Спостерігаються значні відмінності між соціально-історичним контекстом першотвору (Англія елізаветинської епохи) та українських перекладів (XIX–XXI ст.), що призводить до різного розуміння перекладачами текстів першотвору та до різної їх інтерпретації в перекладі, що постає передумовою діахронної множинності перекладів трагедій В. Шекспіра українськими перекладачами XIX–XXI ст. Переклад завжди є діалогом культур, діалогом між автором і перекладачем, які створюють свої тексти відповідно до норм сучасних їм культур. Діахронна множинність перекладу є результатом творчого потенціалу цільової культури, оскільки у перекладі відображаються історичні умови, естетичні і суспільні цінності культури перекладу, не властиві культурі тексту мовою оригіналу.

Ключові слова: часово-віддалений першотвір, множинність перекладів, соціально-історичний контекст.

Постановка проблеми. Як сукупність матеріальних і духовних досягнень суспільства, культура включає в себе всю багатогранність історичних, соціальних і психологічних особливостей етносу, його традиції, погляди, цінності, інститути, поведінку, побут, умови життя – словом, усі сторони буття і свідомості людини, в тому числі і мову. Зміна соціально- та культурно-історичного контексту є одним із основних факторів, що призводять до появи нових перекладів раніше перекладеного тексту. З кожним поколінням змінюються погляди на саму ідею хорошого перекладу, вимагаються нові, адаптовані версії текстів, оскільки сам акт перекладу регулюється нормами, і все соціальне життя постійно перебуває під впливом норм, які унеможливають відокремлення перекладу від його ширшого історичного контексту, а отже, будь-який переклад є детерміно-

ваним світоглядом перекладача, сформованим у певних соціально- та культурно-історичних умовах.

Ідея про детермінованість світогляду перекладача певними соціально- та культурно-історичними умовами постає особливо актуальною у питанні діахронної множинності ретрансляцій часово віддаленого першотвору. Якщо синхронна множинність, як зауважує А. Пермінова [1], є наслідком багатозначності оригіналу, належності виконавців перекладу до різних шкіл, бажання позмагатися з перекладачами-сучасниками, то діахронна множинність виникає внаслідок значних змін у системі мови перекладу, соціальній сфері, естетичних норм цільової культури, поглядів на завдання перекладу, що призводять до нового сприйняття оригіналу [1, с. 35].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Переклад тим відрізняється від оригіналу, що оригінал – один, він існує в остаточній і незалежній формі, а єдино можливого перекладу не може бути, як не може бути, скажімо, єдиного виконання музичного твору: кожен виконавець надає своїй інтерпретації власних відтінків, своєрідних рис [2, с. 176]. Це пов'язано ще й з тим, що часто оригінал і переклад належать до різних історичних періодів, а тому й відрізняються передусім своїми комунікативними умовами. Як слушно зазначає П. Куямакі [3], є чинники «ідеологічні та політичні», і повторні переклади керуються «контекстом обмежених у часі нормативних умов» [3, с. 65]. Наприклад, комуністи та проамериканські видавці у післявоєнній Франції зробили нові переклади «Пригод Тома Сойера та Гекльберрі Фінна»; а перекладач і видавець М. Лобато додавав власні політичні погляди в повторні переклади дитячої класики [4, с. 235]. До того ж, на думку С. Браунлі [5], зміна соціально- та культурно-історичного контексту є одним із основних факторів, що призводять до появи нових перекладів раніше перекладеного тексту [5, с. 147].

У 1963 р. видатний французький філолог-лінгвіст, теоретик перекладу Ж. Мунен уперше звернув увагу на відбиття в мові оригіналу і перекладу особливостей культури й історії мовного колективу. Дослідник переконливо показав, що переклад – це не проста заміна слів однієї мови словами іншої мови; переклад завжди пов'язаний з певними перетвореннями, які залежать від співвідношення мов (*цит. за* [6, с. 8]). Тому у своїй роботі перекладач не може використовувати будь-які засоби мови, він зобов'язаний користуватися лише тими, що відповідають реаліям епохи. Оскільки кожна епоха, кожна культура привносить у набір цих засобів щось своє, з плином часу вимоги до перекладу видозмінюються, що створює можливість існування діахронної множинності перекладів того самого тексту.

Зміна соціально- і культурно-історичних контекстів впливає на погляд на переклади: переклади як відповідь на сучасні перекладачеві суспільні проблеми стають «відносними». Оскільки визначення «хорошого перекладу» є відносним, «ніколи не буде такого поняття, як ідеальний переклад» [7, с. 670]. Як стверджує Е. Честерман [8], ідеальне розуміння є відносною ідеєю, а оскільки «ідеальне розуміння» є відносним, «ідеальний переклад» сам стає відносною ідеєю. Тому «ідеальний переклад» зрештою є ідеалом, який не існує в реальності [8, с. 184], а сам акт перекладу регулюється нормами, і «все соціальне життя постійно перебуває під впливом норм, які унеможливають відокремлення перекладу від його ширшого історичного контексту» [7, с. 670], а отже, будь-який переклад є детермінованим світоглядом перекладача, сформованим у певних соціально- та культурно-історичних умовах.

Метою цієї статті є обґрунтування соціально-історичного контексту як фактору діяхронної множинності українських ретрансляцій трагедій В. Шекспіра як часово віддаленого першотвору. Досягнення мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) охарактеризувати соціально-історичний контекст першотвору; 2) проаналізувати історію перекладів трагедій В. Шекспіра в Україні з позицій соціально- та культурно-історичних умов. **Матеріалом** дослідження слугували українські ретрансляції трагедій В. Шекспіра XIX–XXI століть.

Виклад основного матеріалу. Соціально-історичні тексти, в яких були створені першотвори (трагедії В. Шекспіра) та їх українські ретрансляції, зумовлюються радикально різними історичними епохами. З одного боку, елізаветинська епоха в історії Великої Британії з властивими їй соціальним розшаруванням і жорстко регламентованою ієрархією у суспільстві, з іншого, – три різні історичні періоди у розвитку суспільства в Україні: 1) друга половина XIX ст.; 2) XX століття; 3) початок XXI століття.

Шекспірівські часи в Англії (XVI–XVII століття) стали свідками поєднання значних соціально-історичних змін: демографічне зростання та інфляція активізували економічне життя; урбанізація, розвиток більш продуктивного та капіталістично-структурованого сільського господарства, а також комерційна та промислова експансія сприяли поступовій появі високорозвиненої комерційної економіки, в якій ринкові відносини були центральними та впливали на життя всіх, не в останню чергу через складні кредитні відносини, що підтримувало ціле.

Ці процеси включали помітні зрушення в розподілі багатства та влади, а також у «життєвих шансах»: зростання чисельності та колективного багатства дворянства, розширення та розвиток «середнього сорту людей» (торговці, комерційні фермери та майстри), значне збільшення чисельності населення, яке в основному залежало від найманої праці в сільському господарстві або в міських і сільських промислах; зростання бідності та маргінальності [9, с. 177].

Елізаветинська епоха шекспірівських часів вирізнялася сильною соціальною ієрархією з королевою Єлизаветою I на вершині, яка була «джерелом честі», а успіх оцінювався як надбання честі, впливу, влади та багатства через наближення до королівського роду та належності до тих верств суспільства, які могли жити відносно спокійно, і «їх головною амбіцією було стати лорд-мером Лондона, обраним олдмерменами» [9]. Така ситуація характеризує шекспірівський світ як місце, де одні боролися за владу, інші прагнули успіху, обмежуючи себе

в почуттях і розвагах, а решта були просто бідняками, які намагалися вижити.

Ключем до розуміння соціально-історичного контексту елізаветинської Англії є відносини взаємних зобов'язань, засновані на активній підтримці, проте виконувалися в рамках нерівності: між знаттю і дворянством у сфері управління державою, між слугою і господарем та між чоловіком та дружиною у сім'ї, між родичами чи однолітками, між покровителем і клієнтом. Як пише Н. Тадмор, різноманітна та гнучка мова спорідненості дозволяла людям декларувати стосунки, вимагати визнання, пропонувати соціальні зв'язки, встановлювати моральні та релігійні обов'язки та постулювати багато очікувань [10, с. 112].

Зростання писемності та культури друку у поєднанні з посиленням мереж комунікації змінили комунікативну здатність суспільства. Влада та ефективний вплив центрального уряду значно зросли, що не лише змінило стосунки між монархією та правлячим класом дворян і джентльменів, але також вплинуло на кожне містечко, зокрема через «законодавчі акти». Англійське суспільство ставало все більш урбанізованим і комерціалізованим, більш різноманітним, більш взаємопов'язаним, більш динамічним в економічному, культурному та політичному плані та більш залученим до більшого світу. Це було суспільство, яке зазнавало поступових, але кумулятивних змін. І центральними у цих змінах були адаптивні рішення, прийняті окремими особами та сім'ями, які діяли відповідно до своїх поглядів і в рамках мереж соціальних відносин, які були в їхніх життях та впливали на їхній вибір [9, с. 177–178].

Як зазначає І. Серагельдін, у той час «феодалний лад руйнувався, але був лише частково замінений системою буржуазних цінностей, які закріпили б свою владу в англійському суспільстві лише через століття», «зв'язки між сувереном і парламентом визначалися заново», що «надавало талановитим і здібним чоловікам і жінкам можливостей, яких вони не мали раніше» [11, с. 21]. У своєму дослідженні моралі в Єлізаветинській Англії С. Коллінз стверджує, що «десять заповідей мали авторитет, були добре відомими та спиралися на силу церкви та держави, але вони “мовчали” у багатьох сферах життя та повинні були бути пристосовані до них» [12, с. 16]. Шекспірівські часи були часами, коли моральні зобов'язання були у пріоритеті над особистими почуттями.

В Україні перші переклади творів В. Шекспіра припадають на **другу половину XIX ст.** – час зародження та поширення української національної самосвідомості. У політично-територіальному відношенні Україна ще з кінця XVIII ст. була поділена між Австрійською і Російською імперіями. З точки зору культурного домінування, на її території перехрещувалися польські і російські впливи, а в окремому регіоні, на Лівобережжі, існували ще й залишки малоросійської (козацької) нації. З заперечення політичних і культурних впливів старих націй (але заперечення у гегелівському сенсі, як відкидання одних елементів й успадкування та перетворення інших) проходило становлення молодого тіла модерної української нації [13, с. 41].

Саме наприкінці XIX ст. швидкий розвиток промислового виробництва дав сильний поштовх урбанізації. На Півдні і в Донбасі темпи цього прогресу значно перевищували загальноімперський показник. У 1914 р. з десяти найбільших міст імперії чотири – Одеса, Київ, Харків і Катеринослав – знаходи-

лися в Україні, проте індустріалізація й урбанізація дуже слабо зачепила українців, які у своїй більшості залишалися селянською нацією. Українські селяни не спішили шукати роботи на промислових підприємствах, а воліли займатися сільським господарством. При цьому община була надзвичайно слабкою в Україні; тут панувало переважно спадкове землеволодіння, що створювало сильні власницькі настрої серед селянства. Що більше, частина середнього й заможного селянства в Україні серед сільського населення була однією з найвищих в європейській частині Російської імперії [13, с. 48–50].

Становище української інтелігенції було драматичним. Українці, що прагнули дістати доступ до середньої і вищої освіти, вільно чи невільно підпадали під вплив російської мови і культури. Асимілювавшись, вони ще глибше відчували своє відчуження від українського народу, ставши йому чужим не лише соціально, але й національно. Ті ж із них, які зберегли свою національну ідентичність, почували себе чужаками у культурному світі, майже повністю здомінованому російськими впливами [13, с. 52]. Тож задля вирішення цього протиріччя, в умовах посилення асиміляційних дій проти України частина її інтелігенції спрямовувала свою діяльність на українське національно-культурне відродження, що означало усвідомлення національної самосвідомості, народу як активного діяча історії та сучасного світу. Українське національне відродження постало як антитеза важкій політичній, соціально-економічній ситуації та культурному занепаду, в якому опинився весь український народ.

У суспільному житті це був період, коли всі питання зводилися до проблеми скасування кріпосного права. Весь комплекс визвольних прагнень українського народу знайшов відображення в діяльності першої української таємної політичної організації – Кирило-Мефодіївського товариства (Київ, грудень 1845 р. – січень 1846 р.), яке боролось за здійснення християнських ідеалів справедливості, свободи і рівності у поєднанні з почуттям українського патріотизму [14, с. 209]. Ідеологія товариства була синтезом ідей трьох рухів – українського автономістичного, польського демократичного і російського декабристського в Україні. Проте російська самодержавства, не маючи сумніву щодо «російськості» українських земель, сприймала будь-яку спробу утвердити українську ідентичність окрему від російської як національну зраду і суворо карала всіх, хто наслідився піти далі шляхом товариства. Однак надання українській справі ореолу мучеництва і жертвності лише посилювало її притягальність для наступних поколінь українських діячів.

У той час існувала межа між мистецтвом, заснованим на релігійних засадах, і новим мистецтвом, естетичні орієнтири якого були пов'язані з реальним життям, позбавленим схоластичної догматики, із безпосереднім сприйняттям людиною того, що її оточує [14, с. 209]. У XIX ст. великий вплив на формування ідейних основ українського руху мали інтелектуали, які створювали літературні образи минулого, надаючи їм національних смислів.

Саме в таких культурно-історичних умовах формувалася світогляд представників цього історичного періоду, якими є Пантелеймон Куліш, Михайло Старицький та Панас Мирний (Панас Руденко).

XX століття в Україні характеризується встановленням, а потім звільненням від радянської влади, і однією з прин-

ципових особливостей основної парадигми соціально-історичного розвитку України у XX ст. є визначальна роль політичного чинника. При цьому переважав не еволюційний характер динаміки, а різкі зміни, які чітко розмежують основні етапи розвитку українського суспільства і культури. Поворотне значення мали Перша світова війна, Лютнева і Жовтнева революції, боротьба за українську державність 1917–1920 рр., створення СРСР, Друга світова війна, криза соціалізму і розпад радянської системи, отримання Україною незалежності [15, с. 88].

У радянський період, який зайняв більшу частину сторіччя, українська культура пройшла складний шлях, який поєднує досягнення і втрати, духовні злети і трагедії: національне піднесення 20-х рр., трагедію в роки сталінської диктатури, хрущовську «відлигу», брежнєвський «застій», горбачовську перебудову. Внаслідок одержавлення всіх сторін життя суспільства, його бюрократизації, централізації влади провідну роль відіграла особа першого керівника комуністичної партії і, відповідно, всієї держави [15, с. 89]. Жодна диктатура не змінила суспільства так радикально і всебічно, як її безпосередній інституційний засіб – комуністичний уряд. Головною системоутворюючою ознакою тоталітаризму в СРСР було існування єдиної правлячої партії, що, по суті, максимально наблизило його до повного втілення тоталітарного ідеалу. Особливістю режиму, який панував у Радянському Союзі, є те, що він був орієнтований на етичні цінності. Комуністи говорять про «комуністичну мораль», «нову людину соціалізму» як про певні етичні категорії. Такому суспільству потрібні були нові люди – формування майбутніх поколінь і перевиховання сучасників. Радянська ідеологія прагнула до ідеалу людини високої моралі, насамперед сильної людини, здатної протистояти будь-яким труднощам.

Хоча Радянська держава формально визнавала існування української мови, остання розглядалася як мова минулого, мова селян і сільської місцевості, а не міських і промислових центрів, натомість російська – як мова прийдешнього. Радянська держава заохочувала русифікацію протягом більшої частини свого існування, зокрема під час хрущовської «відлиги», коли було запроваджено нову політику в сфері освіти. Поодинокі винятки траплялися лише під час «коренізації» (українізації) 1920-х рр, а також за часів П. Шелеста у 1960-х і за М. Горбачова наприкінці 1980-х [16, с. 72].

Як слушно вказує Л. Сірик, «[...] політика радянської влади в 1922–1991 роках мала фатальний вплив на зміст і стан української літератури, а також на її образ у науці та суспільній думці» [17, с. 127]. У політиці радянської влади щодо української культури, зокрема літератури, можна виділити п'ять етапів, а саме: 1) ліберальна політика у 1922–1929 рр.; 2) сталінський терор у 30-х рр.; 3) «дволикість» політики у 1940–1953 рр., тобто маніпулювання категоріями патріотизму і націоналізму залежно від суспільно-політичної ситуації; 4) «хрущовська відлига» (1956–1968 рр.), тобто десталінізація і послаблення «паралічу страху» й одночасно різні форми ворожих дій державних органів проти початків дисидентського руху; 5) відкриті або замасковані дії органів радянської влади в 1969–1991 рр. проти самостійного розвитку української літератури і науки про неї [17, с. 128]. Неабияку роль у розвитку українського словесного мистецтва відіграли радянські репресії. Зокрема, письменників та інших

представників української культури, які стали жертвами сталінізму, пізніше українське літературознавство національно-визвольних інтенцій назве «Розстріляним Відродженням»; потім у 1946 р. українські письменники, літературознавці, історики й артисти були звинувачені в «буржуазному націоналізмі» і цілеспрямованій ігнорації сучасності у своїх текстах, після чого ідеологічній цензурі піддавалося всі часописи, культурно-освітні установи і творчі організації; нарешті, у 1947 р. розпочалася друга хвиля «сталінських чисток» (політичні переслідування, оскарження, репресії, депортації тощо [17, с. 132].

Неприйняття більшовизму, радянської влади викликали у 20-і рр., а згодом і у 40-і і 70-і рр., значну еміграцію діячів науки, літератури і мистецтва. Їх творчість продовжувалася, але залишалася невідомою на батьківщині. Тому характерними для української культури є два потоки розвитку – в Україні і в діаспорі. В діаспорі було утворено ряд інституцій (державні – Українська Національна Рада на чолі з Президентом УНР; наукові – Вільна академія наук, ряд наукових товариств, зокрема в діаспорі діяло Наукове Товариство імені Т. Г. Шевченка, товариство українських інженерів, лікарів тощо; церковні – православна та греко-католицька гілки української церкви; мистецькі, наприклад, капела бандуристів у США і Канаді, численні народні хори у ряді країн світу; книгозбірні, видавництва, система національних недільних шкіл та ін.) [15, с. 89].

У цей період жили і творили такі перекладачі, як Михайло Рудницький, Юрій Клен (Освальд-Еккард Бургарт), Максим Рильський, Тодось Осьмачка (Теодосій Осьмачка), Борис Тен (Микола Хомичевський), Ірина Стешенко, Віктор Вер (Віктор Прокопович Черевко), Василь Мисик, Абрам Гозенпуд, Григорій Кочур, Василь Барка (Василь Очерет), Леонід Гребінка, Юрій Корецький, Микола Лукаш та Дмитро Павличко.

Перекладачі, що творили на початку ХХІ століття, більшу частину свого життя прожили у радянській Україні. Для пострадянської України були властиві швидкі зміни в суспільстві, а сучасний хід соціально-культурних трансформацій в Україні значною мірою зумовлений її тоталітарним минулим і практиками комуністичного режиму для формування «нової людини» [18, с. 19]. Людині нової України був властивий взаємозв'язок радянської моралі та нової моралі, в якій людині потрібно було ставати більш підприємницькою у всіх аспектах життя, що особливо не залишало місця для оцінки моральних цінностей.

Понад чверть століття, що минуло з розпаду СРСР, обидві площини, соціально-економічну та суспільно-політичну, можна поділити на дві нерівномірні частини – 90-ті рр. ХХ ст. та майже два десятиліття ХХІ ст. У суспільно-політичному житті основною тенденцією 90-х рр. ХХ ст. було зменшення впливу комуністичної й загалом лівої ідеології та її носіїв. Упродовж майже трьох десятиліть йде процес формування новітнього феномену України, коли національна держава і суспільство формуються в глобалізованому світі [19, с. 93–94]. Роздержавлення власності, прихід «дикого» капіталізму з несправедливим розподілом, формування національного олігархату, падіння соціальних стандартів для абсолютної більшості і зубожіння її маргінесу, безперервна сутужна боротьба «маленького українця» за виживання часто-густо на межі, а то

і за межами моралі і моральності стали невід'ємними рисами пострадянської України. Складними були і незавершеними залишаються національні ідентифікатори українця в країні, де існує колосальна розбіжність у розумінні самої національної ідеї, де не викристалізувався європейський середній клас, неструктуроване на лівоцентристське і правоцентристське політичне середовище, російськомовний сегмент культури є співмірний з українськомовним, де етноцентричний формат національної ідеї конкурує з форматом політичної нації 19, с. 97].

Саме у ХХІ ст., через десятиліття після проголошення незалежності України в умовах нової соціокультурної реальності значно підвищився статус національної культури, і особливої актуальності набули питання української історії, мови та культури. Фактор національної культури стає символом соціальних змін, бо в ній найповніше втілюється українська національна ідея. Інтенсивне освоєння культурної спадщини, ідея духовного відродження як передумови і складової частини економічного, соціального, державного відродження передбачала повернення народів культурних цінностей минулого, вилучених, сфальсифікованих протягом десятиліть тоталітаризму. Це стало шляхом до нової культурної свідомості та нової культурної реальності.

Українськими перекладачами третього тисячоліття є Олександр Грязнов та Юрій Андрухович.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, спостерігаються значні відмінності між соціально-історичним контекстом першотвору (Англія елізаветинської епохи) та перекладів, які були створені українськомовними перекладачами протягом трьох століть (кінець ХІХ століття, ХХ століття та ХХІ століття) в різних умовах – як на території України так і в еміграції. Існування такого контрасту призводить, очевидно, до різного розуміння перекладачами текстів першотвору та до різної їх інтерпретації в перекладі, що постає передумовою діахронної множинності перекладів трагедій В. Шекспіра українськими перекладачами ХІХ–ХХІ століть.

Перспективу подальших досліджень становить обґрунтування комплексної методики конструювання когнітивно-дискурсивної моделі діахронної множинності перекладів часо-віддаленого першотвору.

Література:

1. Пермінова А.О. Культуромовне буття художнього твору як перекладознавча проблема: дис. на здоб. наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.16 «Перекладознавство» / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2007. 227 с.
2. Гусак С. "A Man's a Man For A' That" Р. Бернса і "Trotz Alledem" Ф. Фрейліграта в перекладах Миколи Лукаша: до питання про перекладацьку множинність. *Іноземна філологія*. 2013. № 125. С. 176–183.
3. Kujamaki, P. Finnish Comet in German Skies. Translation, Retranslation and Norms. *Target*. 2001. Vol. 13 (1). P. 45–70.
4. Baker, M., Saldanha, G. *Routledge Encyclopedia of Translation studies*. 2nd ed. London: Routledge, 2009. 692 p.
5. Brownlie, S. Narrative Theory and Retranslation Theory. *Across Languages and Cultures*. 2006. Vol. 7 (2). P. 145–170.
6. Культурно-детерміновані фактори у практиці перекладу: монографія / За наук. ред. А.К. Солодкої. Миколаїв: ФОП Швець В.М., 2017. 232 с.

7. Desmidt, I. (Re)translation revisited. *Meta: Translator's journal*. 2009. Vol. 54. P. 669–683.
8. Chesterman, A. *Memes of Translation*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1997. 219 p.
9. Wrightson, K. Mutualities and Obligations: Changing Social Relationships in Early Modern England. *Proceedings of the British Academy*. 2006. Vol. 139. P. 157–194.
10. Tadmor, N. *Family and Friends in Eighteenth-Century England. Household, Kinship and Patronage*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. 336 p.
11. Serageldin, I. *The Modernity of Shakespeare*. Cairo: Cairo University; Washington, D.C.: American University, 1998. 57 p.
12. Collins, S. *The Moral Basis of Family Relationships in the Plays of Shakespeare and his Contemporaries: a Study in Renaissance Ideas*. York: The University of York, 2016. 289 c.
13. Грицак Я. Нариси історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст. Київ: Генеза, 1996. 360 с.
14. Павлова О.Ю., Мельничук Т.Ф., Грищенко В. В. *Історія української культури*. Ред. О.Ю. Павлова. 2-ге вид. Київ: Центр учб. літ., 2013. 339 с.
15. Висоцький О. Ю. *Історія української культури*. Дніпропетровськ: НМетАУ, 2009. 130 с.
16. Кузьо Т. Війна Путіна проти України. Революція, націоналізм і криміналітет. Пер. з англ. А. Павлишина. Київ: Дух і літера, 2018. 560 с.
17. Сірик Л. Трагічні і травматогенні наслідки радянської політики в галузі української літератури. *Teka Komisji Polsko-Ukraińskich Związków Kulturowych*. 2018. № 5 (13). С. 127–140.
18. Поліщук Ю. Соціокультурні трансформації в Україні наприкінці XIX – на початку XX ст. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2016. № 3–4. С. 391–408.
19. Хмарський В.М. *Історія України*. Одеса: Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечникова, 2019. 118 с.

Boiko Ya. Social and historical context as a factor of diachronic plurality in translation of time remote original text

Summary. In the proposed investigation, the social and historical context is defined as a factor of diachronic plurality in translation of time remote original text. The material of the research is the original works of W. Shakespeare and retranslations, created by Ukrainian translators over the course of three centuries. The article provides the analysis of the Elizabethan epoch (XVI–XVII centuries) in the history of Great Britain with its characteristic social stratification and strictly regulated hierarchy in society, on the other hand, three different historical periods in the development of society in Ukraine, such as: 1) the second half of the XIX century (epoch of birth and spread of Ukrainian national self-awareness); 2) XX century (liberation from Soviet power); 3) the beginning of the XXI century (post-Soviet Ukraine). Significant differences are revealed between the social and historical context of the original work (England of the Elizabethan epoch) and retranslations (XIX–XXI centuries), which leads to a different understanding of the original texts by translators and to their different interpretation in the translations, which becomes a prerequisite for the diachronic plurality of translations of W. Shakespeare's tragedies. Translation is always a dialogue of cultures, a dialogue between the author and the translators, who create their texts according to the norms of their contemporary cultures. The diachronic plurality in translations is the result of the creative potential of the target culture, since the translation reflects the historical conditions, aesthetic and social values of the culture of the translation, which are not inherent in the culture of the text in the original language.

Key words: time remote original text, plurality in translations, social and historical context.